

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sara Axelsson

Får det finnas några osäkerheter?

Legalitetsprincipens krav i relation till kriminaliseringen
av psykisk misshandel.

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Andreas Anderberg

Termin: HT 2022

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställning	4
1.3 Avgränsning	5
1.4 Forskningsläge.....	6
1.5 Metod och Material.....	6
1.6 Disposition.....	7
2 LEGALITETSPRINCIPENS KRAV	9
2.1 Bedömningen	11
3 LAGFÖRSLAGET	14
3.1 Nuvarande lagstiftning	14
3.2 Utredningen och dess resultat	17
3.2.1 Är det nuvarande skyddet tillräckligt?	17
3.2.2 Utredningens slutsats	18
4 LEGALITETSPRINCIPEN OCH FRIDSKRÄNKNINGSBROTTE	24
5 ANALYS	26
5.1 Lagförslaget och legalitetsprincipen	26
5.2 Möjliga tillämpningssvårigheter	28
KÄLLFÖRTECKNING	29

Summary

The purpose of the essay has been to investigate whether the design of the criminalization of psychological abuse proposed in Ds 2022:18 regarding criminal responsibility for psychological violence is compatible with the requirements of the principle of legality. The principle of legality in criminal law is a fundamental principle in Swedish law which means that punishment cannot be imposed without direct support through law. The law must also be definite in its design to create predictability for the individual. To assess whether a regulation meets these requirements, there are, according to the doctrine, several different theories. According to Swedish law, the assessment is made from the point of view that foreseeability must be assessed based on the individual and not trained lawyers.

The proposal for an expanded criminalization of psychological violence has been deemed necessary by the investigation, as milder violence falls outside the current criminalized area. Partly because the violence is not covered by the wording of the law, but also because regulations such as the violation of integrity offence have not been applied to psychological violence to the extent that is considered possible. For the proposed statute to meet the requirements set by the principle of legality, it is designed with several important limitations such as an abstract risk intent to increase the possibility of a future uniform practice. Despite this, the criminalization of several non-criminal behaviors, which together result in a relatively serious crime, raises questions about the fulfillment of the requirements set by the principle of legality. When a similar criminalization was discussed in connection with the introduction of the violation of integrity offence, it wasn't considered to be in alignment with the principle of legality. Finally, it cannot be stated with certainty whether the new criminalization would meet all the requirements set by the principle of legality, as it would require a difficult assessment for the individual to judge the scope of the law. This vagueness in the formation of the law also risks resulting in future enforcement problems, as there are signs that administrators of the law do not have the resources required to deal with such a criminalization.

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen har varit att utreda om den utformning av kriminaliseringen av psykisk misshandel som föreslås i Ds 2022:18 angående straffansvar för psykiskt våld är förenlig med legalitetsprincipens krav. Den straffrättsliga legalitetsprincipen är en grundläggande princip i svensk rätt som innebär att straff inte kan utdömas utan direkt stöd i lag. Lagen måste även vara bestämd i sin utformning för att skapa en förutsebarhet för individen. För att bedöma om en föreskrift uppfyller dessa krav finns det enligt doktrinen ett flertal olika teorier. Enligt svensk rätt görs bedömningen utifrån synpunkten att förutsebarhet ska bedömas utifrån individen och inte skolade jurister.

Förslaget till en utökad kriminalisering av psykiskt våld har bedömts nödvändig av utredningen då lindrigare våld faller utanför dagens kriminaliserade område. Bland annat för att våldet inte omfattas av lagens ordalydelse, men även på grund av att föreskrifter såsom fridskränkingsbrotten inte har tillämpats på psykiskt våld i den utsträckning som egentligen anses möjlig. För att den föreslagna föreskriften ska uppfylla kraven som ställs av legalitetsprincipen utformas den med ett flertal viktiga begränsningar såsom ett abstrakt faredelikt för öka möjligheten till en framtida enhetlig praxis. Trots detta medför kriminaliseringen av ett flertal icke brottsliga beteenden, som tillsammans resulterar i ett relativt allvarligt brott, frågor kring legalitetsprincipens uppfyllande. När en liknande kriminalisering diskuterades i samband med införandet av fridskränkingsbrotten ansågs den inte vara möjlig utifrån ett legalitetsperspektiv. Slutligen kan man även i detta fall inte konstatera med säkerhet att den nya kriminaliseringen inte skulle strida mot legalitetsprincipen då det för den enskilde skulle krävas en svår avvägning i flera led för att bedöma föreskriftens omfattning. Denna vaghet i brottets utformning riskerar även att resultera i framtida tillämpningsproblem då det bland annat finns tecken på att tillämparen inte har de resurser som krävs för att hantera en sådan kriminalisering.

Förkortningar

BRÅ	Brottsförebyggande rådet
Ds	Departementsserie
Dir.	Direktiv
NCK	Nationellt centrum för kvinnofrid
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen (1974:152)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den 4 augusti 2022 publicerades en omfattande utredning angående straffansvaret för psykiskt våld. Utredningen konstaterar att psykiskt våld är ett utbrett problem med stora konsekvenser för offren. Enligt dagens lagstiftning finns det möjlighet att lagföra psykisk misshandel till viss del. En stor del av det mer lindriga, men ändå allvarliga, våldet faller dock utanför dagens kriminalisering. Utredningen föreslår därför att ett nytt brott som föreskriver straffansvar för psykisk misshandel ska införas i 3 kap. 5 § a brottsbalken (1962:700).¹

En kriminalisering av det psykiska våldet har diskuterats vid ett flertal tillfällen tidigare, bland annat vid införandet av fridskränkingsbrotten. Den typen av lindrigare våld som idag inte är kriminaliserat i sig har dock inte ansetts kunna bli föremål för en kriminalisering utan att det skulle strida mot legalitetsprincipen.²

Legalitetsprincipen är en grundläggande princip i svensk rätt som kortfattat innebär att straff inte bör utdömas utan direkt stöd i lag. Principen ställer krav på lagstiftningen och fungerar därmed som en garanti för rättssäkerheten och förutsebarheten för individen.³ Denna grundläggande säkerhet värderas högt inom straffrätten och måste ibland värderas tyngre än de skyddsintressen som talar för en utökad kriminalisering. Denna intressekonflikt är aktuell även i den senaste utredningen om kriminaliseringen av psykiskt våld och kommer att utredas närmare i uppsatsen.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att undersöka om kriminaliseringen av psykisk misshandel i den utformningen som föreslås av utredningen är förenlig med

¹ Ds 2022:18 s. 279, 299.

² Se prop. 1997/98:55.

³ NJA 2016 s. 3 p. 13.

de krav som legalitetsprincipen ställer. Frågan kommer att utredas med ett fokus på kravet på en tillräckligt precist utformad föreskrift som ställs av obestämdhetsförbudet. Vidare syftar uppsatsen till att undersöka om och i så fall hur brottets relation till legalitetsprincipen kan orsaka framtida tillämpningssvårigheter. För att undersöka detta kommer följande tre frågor att besvaras.

- Vilka krav ställer legalitetsprincipen?
- Hur förhåller sig det föreslagna brottet till legalitetsprincipen?
- Kan brottets förhållande till legalitetsprincipen orsaka tillämpningssvårigheter?

1.3 Avgränsning

Departementspromemorian som uppsatsen utgår från är en omfattande utredning med ett flertal delar som hade kunnat problematiseras och utgöra ett ämne i sig. Några av de diskussioner som hade kunnat behandlas är valet att inte införa ett närståendekrav, valet av straffskala samt Sveriges skyldigheter på grund av internationella konventioner för att nämna några få.

Jag har valt att fokusera uppsatsen på legalitetsprincipen och den diskussion som har förts samt problematiken som finns i relation till det föreslagna brottet. Jag kommer att avgränsa mig till detta för att få ett tydligare syfte med uppsatsen samt för att denna uppsatsens omfattning inte tillåter ett allt för brett resonemang kring annat.

Jag kommer i kapitel 3 som behandlar utredningen att redogöra för ett antal av de nuvarande brotten som till viss del kan omfatta den typen av psykisk misshandel som utredningen vill kriminalisera. På grund av uppsatsens omfattning kommer inte alla de brott som redovisas i utredningen att behandlas, men då diskussionen om dessa typer av gärningar redan kan anses vara kriminaliserade eller inte är väsentlig för frågan om kriminaliseringen tar jag upp ett fåtal brott som jag anser viktiga och som exemplifierar frågan väl.

1.4 Forskningsläge

Den straffrättsliga legalitetsprincipen har varit föremål för en stor mängd juridisk forskning. Majoriteten av forskningen är enig i principens övergripande betydelse som även har fastställts i praxis. Författarna är dock inte helt eniga och doktrinen skiljer sig åt angående hur bedömningen av om en föreskrift anses strida mot legalitetsprincipen eller inte ska gå till.⁴

Våld i nära relationer samt psykiskt våld har även varit föremål för en stor mängd forskning och utredningar under flera decennier. Under senare tid har problemet även fått större politisk och medial uppmärksamhet. Det har därmed kommit både ny statistik kring omfattningen av brottet i samhället och ett flertal utredningar kring hur man kan tackla det via en utökning av kriminaliseringen.⁵

1.5 Metod och Material

Rättsdogmatiken är en debatterad men etablerad juridisk metod för att tolka gällande rätt. Det anses vedertaget att rättsdogmatiken har ett kartläggande syfte för att tolka och analysera gällande rätt. Utöver detta kan metoden emellertid även innebära ett kritiskt granskande av rätten för att undersöka dess förtjänster och brister.⁶ Det är med en sådan syn på rättsdogmatik, alltså både kartläggande och kritisk, som denna uppsats är skriven.

Rättsdogmatisk metod innefattar en användning av de så kallade allmänt accepterade rättskällorna.⁷ I min analys av det föreslagna brottet har jag använt mig till stor del av utredningen publicerad i Departementsserien. Utöver detta använder jag mig av ett flertal förarbeten för att kunna jämföra och därmed kritiskt granska förslaget utifrån ett legalitetsperspektiv. För att få en förståelse för och redovisa för betydelsen av legalitetsprincipen har juridisk litteratur samt praxis varit vägledande.

⁴ Se bl.a. Asp m.fl. (2013), Frände (2012) och NJA 2016 s. 3.

⁵ Se bl.a. Befolkningsundersökningen Våld och hälsa och Ds 2022:18 s. 75–112.

⁶ Hjertstedt (2019) s. 167.

⁷ Nääv m.fl. (2021) s. 21.

Jag kommer till viss del att försöka förutspå framtida tillämpningsproblem med den förslagna lagstiftningen. Detta kan av vissa anses överskrida rättsdogmatikens område och i stället behöva göras inom den rättsanalytiska metoden. Jag anser dock att detta går att göra inom den rättsdogmatiska metoden då jag i min bedömning förankrar och utgår ifrån de accepterade rättskällorna som utgör grunden för rättsdogmatiken.⁸

I min utredning av legalitetsprincipen använder jag mig av Dan Frändes avhandling, *Den straffrättsliga legalitetsprincipen*. Trots att det är en avhandling och därmed har ett lägre vetenskapligt värde enligt rättskälleläran anser jag att den kan ges betydelse i den här uppsatsen på grund av Frändes respekterade ställning inom rättsvetenskapen samt hans kunskap om legalitetsprincipen. Det ska även nämnas att Dan Frände är en finsk professor och jurist och skriver därmed med utgångspunkt i den finska straffrätten. Alla delar av doktrinen är därför inte direkt tillämpbar på svensk rätt, men då de finska och svenska rättsliga systemen är väldigt lika har hans resonemang om de straffrättsliga principerna fortfarande stor betydelse.

1.6 Disposition

Uppsatsen inleds med att redogöra för innebörden av legalitetsprincipen. I detta kapitel diskuteras även olika teorier för hur bedömningen av en rättsregels uppfyllande eller icke uppfyllande av principens krav kan gå till. I det tredje kapitlet presenteras det lagförslag som har lagt grunden till uppsatsen. Lagförslaget presenteras genom att först gå igenom det resonemang som har förts kring vilket skydd nuvarande lagstiftning ger. Sedan diskuteras utredningens slutsatser kring effektiviteten av detta skydd samt utformningen av det nya brottet som föreslås.

I det fjärde kapitlet presenteras utvecklingen av fridskränkingsbrotten och den diskussion som fördes kring förslaget och dess uppfyllande av legalitetsprincipens krav. Slutligen görs en analys av hur lagförslaget om

⁸ Nääv m.fl. (2021) s. 29.

kriminaliseringen av psykisk misshandel förhåller sig legalitetsprincipen samt om detta kan komma att leda till tillämpningssvårigheter i framtiden.

2 Legalitetsprincipens krav

Legalitetsprincipen är en av de grundläggande principerna i svensk rätt och har varit en del av den svenska straffrätten i över 200 år. Den återfinns bland annat i 2 kap. 10 § Regeringsformen, Artikel 7 Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, 1 kap. 1 § brottsbalken samt 5 § första stycket lagen (1964:163) om införande av brottsbalken. Legalitetsprincipen inom straffrätten innebär primärt att straff inte ska dömas ut utan direkt stöd i lag. Legalitetsprincipen återfinns i flera delar av svensk rätt, men kan sägas ha störst betydelse inom straffrätten. Den som straffas enligt straffrätten får sin personliga sfär inskränkt. För att detta ska accepteras i en rättsstat måste det därför vara tydligt och förutsebart vilka ageranden som anses vara straffvärda.⁹

Legalitetsprincipen kan brytas ner ytterligare till främst fyra olika delar. Dessa delar kallas föreskriftskravet, retroaktivitetsförbudet, analogiförbudet och obestämdhetsförbudet.¹⁰

Föreskriftskravet, som även kallas praeter legem-förbudet, kan definieras på ungefär samma sätt som principens primära betydelse, det vill säga att inget brott kan föreligga och inget straff kan dömas ut utan direkt stöd i lag. Praeter legem-förbudet innebär även att straffbestämmelserna ska ingå i formell lag. Straff genom förordningar eller sedvanerätt utan lagstöd är alltså förbjudna. Ett sådant strikt krav på lagstöd gäller dock endast för fällande domar, något särskilt krav på lagstöd för att fria en tilltalad finns inte.¹¹

Retroaktivitetsförbudet stadgar ytterligare att en sådan föreskrift inte får tillämpas eller införas retroaktivt till nackdel för den tilltalade. Enligt analogiförbudet får föreskriften inte heller genom analogisk tolkning utvidgas till att omfatta andra gärningar än vad ordalydelsen tillåter, om det sker till nackdel för den tilltalade. Inom dessa tre delar kan det ofta uppstå frågor, till exempel om var gränsdragningen mellan tillåten extensiv tolkning eller

⁹ NJA 2016 s. 3 p. 13; Asp m.fl (2013) s. 45.

¹⁰ NJA 2016 s. 3 p. 13.

¹¹ Cavallin s. 260–261; Frände (2012) s. 32–34.

förbjuden analogi går. De anses dock främst som tydliga krav och förbud och frågorna som uppstår därmed också främst sedvanliga juridiska gränsdragningsproblem.¹²

Legalitetsprincipens sista del, obestämdhetsförbudet, innebär att föreskriften måste vara begriplig och precis, och därmed i rimlig utsträckning bestämd till sin utformning. Detta är i allmänhet den mest svårdefinierade delen av legalitetsprincipen och även den största problematiken i det förslagna brottet.¹³ Jag kommer därmed vidare inom legalitetsprincipen att fokusera på obestämdhetsförbudet.

Obestämdhet i en föreskrift kan bero på ett flertal olika anledningar. Det kan bland annat vara tekniskt svårt att veta vad som är kriminaliserat på grund av vaga eller otydligt avgränsade termer. Det kan även bero på att föreskriften använder otydliga hänvisningar eller att det finns en eller flera termer i föreskriften som har mer än en betydelse.¹⁴

Det är endast lagstiftaren som har befogenhet att föreskriva vad som är brott och straff.¹⁵ Lagstiftaren kan inte överföra denna rätt till domstolarna och får därmed inte använda allt för vaga rekvisit som i praktiken skulle innebära en överföring av lagstiftningsmakten. Det finns dock ofta en viss nödvändig vaghet i lagtext för att säkerställa att den är tillämpbar och syftesenligt. Det är just i denna konflikt mellan en nödvändig vaghet och kravet på en bestämd utformning som lagstiftningsproblem kan uppkomma.¹⁶

Obestämdhet leder även till en svårighet att veta hur bestämmelsen kommer att spela ut i det straffrättsliga systemet då obestämdhet kan leda till tillämpnings- och överblickssvårigheter. Problematiken med en föreskrift där språket inte är tillräckligt bestämt uppstår kring det straffbara områdets utsträckning. Blir språket för vagt följer en svårighet att se gränserna för det kriminaliserade området. I ett sådant fall finns det risk för felaktiga prognoser

¹² Asp m.fl. (2013) s. 47.

¹³ Ibid s. 47.

¹⁴ Asp m.fl. s. 47; Frände (1989) s. 240.

¹⁵ RF 11:2.

¹⁶ Cavallin s. 264

om hur föreskriften kommer att spela ut då det är lätt att dra förhastade slutsatser baserat på annan praxis för att avlägsna osäkerheten och avgränsa det straffbara området.¹⁷

2.1 Bedömningen

Hur bedömningen av om en föreskrift strider mot legalitetsprincipen och obestämdhetsförbudet ska göras är inte helt klarlagt. Det finns flera fall i svensk praxis där domstolen tar ställning till en lagregels uppfyllande av legalitetsprincipens krav i det enskilda fallet.¹⁸ Inom doktrinen finns det dock skilda åsikter om hur bedömningen ska gå till för att avgöra om en föreskrift i sin helhet inte kan tillämpas på grund av att den brister i kraven som legalitetsprincipen ställer.¹⁹

I sin avhandling, *Den straffrättsliga legalitetsprincipen*, lyfter Frände tre olika metoder för att avgöra om en föreskrift är tillräckligt bestämd. Vissa författare anser att bestämdhet kan avgöras utifrån möjligheten för en bestämmelse att utgöra en grund för pålitlig straffpraxis. Frände anser själv att detta inte är en tillförlitlig metod då det i längden skulle innebära att omfattande praxis undanröjer den obestämdhet som fanns i bestämmelsen från början.²⁰ Praxis har en betydande roll i att förtydliga och till viss del utveckla rätten, men som nämnt tidigare har lagstiftaren fortfarande ett ansvar att lagstifta med bestämda föreskrifter, och kan inte överföra detta ansvar till domstolarna.²¹

En annan metod för att bedöma en föreskrifts bestämdhet lyfts av Nils Jareborg. Han anser att bestämmelsen ska uppfylla tre krav, ”1) verka socialpedagogiskt, 2) möjliggöra efterhandskontroll av myndigheternas åtgärder samt 3) återspegla en rimlig kompetensfördelning mellan lagstiftare och tillämpare.”²² Frände anser inte heller att denna teori på ett bra sätt kan

¹⁷ Frände (1989) s. 240.

¹⁸ Se bl.a. NJA 2016 s. 3 och NJA 2016 s. 680.

¹⁹ Frände (1989) s. 241–242.

²⁰ Ibid s. 242.

²¹ Cavallin s. 264.

²² Frände (1989) s. 242.

avgöra tillräcklig bestämdhet. I bedömningen om en föreskrift använder sig av för vagt språk och därmed strider mot obestämdhetsförbudet måste man nämligen även fråga vem som ska förstå föreskriften. Jareborg anser att en bestämmelse ska vara förutsebar för individen. Legalitetsprincipen enligt honom är en garanti på rättssäkerhet då medborgarna kan "förutse när och – i viss mån – hur de kan komma att bli föremål för straffrättsliga ingripanden."²³ Därmed ska även en bestämmelse verka socialpedagogiskt, medborgarna ska förstå föreskriftens ordalydelse. Detta kan även benämnas som en legalitetsprincip som baseras på den subjektiva förutsebarheten. Frände anser att subjektiv förutsebarhet inte kan underbygga den straffrättsliga legalitetsprincipen och att en bestämmelses förmåga att verka socialpedagogiskt därmed inte blir betydande för dess uppfyllelse av obestämdhetsförbudet.²⁴

Jareborgs andra krav, att bestämmelsen ska möjliggöra efterhandskontroll av myndigheternas åtgärder, avvisar Frände då han tycker att efterhandskontrollen främst beror på domsskrivningsteknik. Slutligen anser Frände att bestämdhetens betydelse för kompetensfördelningen är av ringa betydelse då det inte är fastställt exakt vad lagstiftaren ska ta ställning till och vad som kan överföras till domstolarna.²⁵

Enligt Frände själv bör frågan om en föreskrift bryter mot obestämdhetsförbudet prövas först genom att pröva den aktuella bestämmelsens inverkan på prognostiserbarheten. Prognostiserbarhet enligt Frände innebär ett "krav på existensen av objektiva möjligheter för den juridiskt skolade att göra i hög grad pålitliga prognoser om hur straffsystemet kommer att reagera på konkreta gärningar."²⁶ Till skillnad från Jareborg anser alltså Frände att det främst är de juridiskt skolades förutsebarhet som är betydande för att uppfylla legalitetsprincipen. Efter att en bedömning om påverkan på prognostiserbarheten har gjorts måste sedan en avvägning mellan detta och andra teorier eller skyddsintressen göras för att bedöma om en

²³ Asp m.fl. (2013) s. 46; Frände (1989) s. 161.

²⁴ Frände (1989) s. 165–169.

²⁵ Ibid s. 242.

²⁶ Ibid s. 169.

eventuell försämring kan tolereras. Ställningstagandet till denna fråga avgör sedan om obestämdhetsförbudet har överträtts eller inte.²⁷

Som redovisats finns det ett flertal teorier om hur man ska avgöra om en bestämmelse strider mot obestämdhetsförbudet eller om den uppfyller legalitetsprincipens krav. Högsta domstolen har prövat flertal föreskrifter mot legalitetsprincipen i enskilda fall. I dessa tar domstolen en tydlig ställning angående förutsebarhetskravet och prövar legalitetsprincipen utifrån Jareborgs ståndpunkt. Legalitetsprincipen ska vara en garanti för rättssäkerheten där ”den enskilde ska kunna förutse när och – i viss mån – hur han eller hon kan bli föremål för straffrättsligt ingripande.”²⁸ Domstolen delar alltså inte Frändes syn i att det främst är skolade juristers förutsebarhet som är betydande.²⁹

Inom doktrinen verkar det inte finnas en enig bild över hur processen för att bedöma om obestämdhetsförbudet har överträtts eller inte ska gå till. Inom svensk praxis är det dock klart att det är Jareborgs syn på förutsebarhet som ska beaktas i den svenska bedömningen. Jareborgs trestegsmodell har dock inte diskuterats, utan det har skett en diskussion angående föreskriftens vaghet i relation till gärningen i det enskilda fallet. I min analys angående det föreslagna brottets uppfyllande av legalitetsprincipens krav kommer jag därför inte att utgå direkt från Jareborgs modell utan föra en öppen diskussion, dock utifrån den syn på förutsebarhet som har fastlagts i svensk praxis, med individen i fokus.

²⁷ Ibid s. 241.

²⁸ NJA 2016 s. 3 p. 13.

²⁹ Se även NJA 2016 s. 169; NJA 2016 s. 680; NJA 2017 s. 157.

3 Lagförslaget

Efter en omfattande utredning föreslås en ny brottsrubricering i 3 kap. 5 § brottsbalken för psykisk misshandel. En del av utredningens process, bland annat resonemang kring nuvarande lagstiftnings effektivitet samt utredningens slutliga resultat kommer att redogöras för i följande kapitel.

3.1 Nuvarande lagstiftning

En huvudsaklig uppgift av utredningen var att undersöka huruvida psykisk misshandel redan omfattas av nuvarande lagstiftning, och om det därmed finns ett behov av att utöka brottsbalken med ytterligare ett brott. Jag kommer nedan att diskutera ett fåtal av dessa som jag utifrån utredningens redovisning ansåg vara viktiga och som exemplifierar frågan väl.

Psykisk misshandel kan till viss del omfattas av misshandelsbrottet i 3 kap. 5 § brottsbalken. Den som tillfogar annan kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter hen i vanmakt eller något annat sådant tillstånd döms för misshandel. För att psykisk misshandel ska omfattas krävs dock att det är fråga om psykiskt våld som leder till sjukdom.³⁰ Med sjukdom anses psykisk sjukdom eller invaliditet, samt psykiskt lidande som medför en medicinsk påvisbar effekt.³¹ Här krävs adekvat kausalitet mellan själva gärningen och sjukdomen. Detta orsakssamband är svårt att visa och ansvar för psykisk misshandel aktualiseras därmed främst vid allvarliga former. Det saknas även vägledande avgöranden från Högsta domstolen på detta område vilket ytterligare försvårar tillämpningen av föreskriften misshandel på fall av psykisk misshandel. Annan lindrigare psykisk misshandel kan dock beaktas som en försvårande omständighet i straffvärdesbedömningen.³²

I brottsbalkens fjärde kapitel, som främst behandlar brott som kränker någons frid eller frihet, finns ett antal brott som möjligtvis kan omfatta psykisk

³⁰ Ds 2022:18 s. 174.

³¹ SOU 1953:14 s. 134–135.

³² Ds 2022:18 s. 167–175.

misshandel och som därmed behandlas i utredningen. Av dessa kommer jag att kort redogöra för olaga hot, ofredande och fridskränkingsbrotten.

Olaga hot finns föreskrivet i 4 kap. 5 § brottsbalken. Den som hotar någon annan med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att framkalla allvarlig rädsla för egen eller annans säkerhet till person, egendom, frihet eller frid döms för olaga hot. Omfattningen av detta brott är relativt brett och kan inbegripa flera fall av psykisk misshandel. Föreskriften ställer dock krav på att det ska vara fråga om hot med *brottslig gärning*, samt att detta hot är ägnat att framkalla *allvarlig rädsla*. Dessa två rekvisit begränsar tillämpningen och innebär att ett flertal handlingar som utredningen syftar till att kriminalisera via psykisk misshandel faller utanför. Hotet måste normalt avse ett brott som inte är lindrigt. För att det även ska anses framkalla allvarlig rädsla måste hotet vara i viss mån kvalificerat. Därmed faller bland annat hot som inte når upp till hot om brottslig gärning utanför, samt andra kränkande eller kontrollerande handlingsmönster.³³

Ofredande återfinns i 4 kap. 7 § brottsbalken och stadgar att den som antastar eller utsätter annan för störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande döms för ofredande, om gärningen var ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt. Ett hänsynslöst agerande kan bland annat innefatta allvarliga fall av mobbning, obehagliga självmordshot eller upprepande störande kontakter. För att rekvisitet ”ägnat att kränka någons frid på ett kännbart sätt” ska vara uppfyllt krävs även ofta att det riktar sig mot en särskilt sårbar person samt att gärningen typiskt sett kränker någons frid, och inte bara i det enskilda fallet. Inom denna ordalydelse ryms flera former av psykisk misshandel. Straffet skiljer sig dock markant från det föreslagna brottet då straffskalan är böter eller fängelse i högst ett år, vid enstaka fall döms gärningsmannen nästan uteslutande till böter.³⁴

Slutligen kan psykisk misshandel till viss del omfattas av fridskränkingsbrotten som återfinns i 4 kap. 4 a § brottsbalken. Föreskriften

³³ Ds 2022:18 s. 201, 204–207.

³⁴ Ibid s. 210-215.

stadgar att den som begår upprepade brottsliga gärningar mot en närstående eller tidigare närstående person som har inneburit en upprepad kränkning av personens integritet, samt varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla döms till fridskränkning eller kvinnofridskränkning. Föreskriften syftar till att, på samma sätt som det föreslagna brottet, markera allvaret i upprepade kränkningar. Fridskränkningens brotten ställer dock två andra viktiga rekvisit, det ska vara fråga om gärningar som är brottsliga i sig, samt att dessa ska riktas mot en närstående eller tidigare närstående. Kravet på brottsliga gärningar innebär att den typ av mindre allvarlig psykisk misshandel som utredningen föreslår ska kriminaliseras inte omfattas av brottet. Inte heller ageranden som sker mot andra än närstående, till exempel på arbetsplatsen, omfattas. Andra kränkande handlingar kan beaktas i straffvärdebedömningen, men då krävs att andra brott redan har begåtts.³⁵

Det anses även att bestämmelsen inte tillämpas fullt ut på det sätt som ordalydelsen egentligen tillåter, och att vissa fall av psykisk misshandel som hade kunnat omfattas i stället faller utanför i praktiken.³⁶ I propositionen från 2013 angående ett förstärkt straffrättsligt skydd vid grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning nämns att målsättningen med brottet i huvudsak har uppnåtts. Utredningen som föranledde propositionen och utredde bland annat tillämpningen av brottet fann dock att det i väldigt få fall döms för fridskränkningens brott som enbart består av brott med böter i straffskalan. Tillämpningsområdet hade alltså blivit snävare än vad som var tänkt. Trots detta ansåg regeringen att målsättningen med brottet i sin helhet hade mötts.³⁷

Vissa remissinstanser till utredningen lämnade emellertid synpunkter angående just bestämmelsernas tillämpning. De ansåg att mindre allvarlig brottslighet inte bedömdes som grov fridskränkning utan förekomsten av ett allvarligare brott. Regeringen såg trots detta ingen anledning att ändra

³⁵ Ds 2022:18 s. 189–198.

³⁶ Ibid s. 253–257.

³⁷ Prop. 2012/13:108 s. 9; SOU 2011:85 s.12.

ordalydelsen då brottet uppenbart även innefattade mindre allvarlig brottslighet, trots att det sällan omfattades i praktiken.³⁸

Utöver detta finns det enligt en rapport från 2019 av Brottsförebyggande rådet en minskande trend i personupplärning för grov kvinnofridskränkning. Minskningen anses dock bero på bristande resurser och hög arbetsbelastning hos rättsväsendets myndigheter och inte på grund av brottets utformning. Antalet fällande domar har totalt sett minskat sedan brottet infördes, men ökat i relation till antalet väckta åtal. Rådets rapport instämmer även med den tidigare utredningens och propositionens slutsats angående vilka typer av brott som ligger till grund för kvinnofridskränkning. Utgångspunkten för åtal är relativt allvarligt fysiskt våld. Andra mindre allvarliga typer av brott kan sedan läggas till men åtalas inte för sig som ett fridskränkingsbrott.³⁹ En sådan skillnad i brottets omfattning enligt ordalydelsen och hur det sedan har spelat ut i praktiken tyder på just de tillämpningsproblem som utredningen hävdar.

3.2 Utredningen och dess resultat

3.2.1 Är det nuvarande skyddet tillräckligt?

Det finns idag goda möjligheter att lagföra vissa typer av psykiskt våld, samtidigt som många beteenden faller utanför den nuvarande lagstiftningen. Både för att den inte tillämpas på delikt som kan klassas som psykiskt våld, trots att ordalydelsen hade tillåtit detta, men i många fall för att själva bestämmelsen inte är tillräcklig i sig. Bland annat är hot som inte uppnår hot om brottslig gärning straffria. Även situationer där psykiskt lidande kan förekomma trots att det inte handlar om uttryckliga hot eller annat hänsynslöst beteende faller utanför dagens lagstiftning.⁴⁰

³⁸ Prop. 2012/13:108 s. 10.

³⁹ Prop. 2020/21:217 s. 12-13.

⁴⁰ Ibid s. 278.

Enligt forskning prioriteras även det fysiska våldet högre än det psykiska i rättsutredningar på grund av att det psykiska våldet är svårhanterat, trots att det psykiska våldet anses värre både av offer och lagföringsaktörer. Det är även klart att våldet är mycket utbrett samt att det leder till allvarliga konsekvenser för offren.⁴¹

Sverige är dessutom bundet av ett flertal konventioner som sätter långtgående krav på att stater ska markera mot psykiskt våld.⁴² I relation till dessa har Sverige tidigare fått kritik från expertgruppen, The Group of Experts on action against violence against women and domestic violence, också kallad GREVIO, på grund av att de nuvarande bestämmelserna inte är tillräckligt effektiva i lagföringen av psykiskt våld. Här bör dock nämnas att kritiken följdes av rekommendationer att öka tillgängligheten till information om dessa typer av brott till befolkningen samt ökade resurser och utbildning till brottsbekämpande myndigheter. En rekommendation om ny lagstiftning föreslogs inte av GREVIO.⁴³

Sammanfattningsvis kan det utav utredaren konstateras att mindre allvarliga former av psykisk misshandel inte omfattas av dagens lagstiftning. Samtidigt som det inte heller står klart om en utvidgad kriminalisering kommer att lösa detta.

3.2.2 Utredningens slutsats

För att markera mot psykiskt våld på ett mer effektivt sätt anser utredningen att det finns skäl för en ny mer heltäckande straffbestämmelse. Utredarna föreslår att brottet psykisk misshandel ska införas i 3 kap. 5 a § brottsbalken med följande lydelse.

Den som upprepat utsätter en annan person för nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande gärningar eller utövar otillbörlig kontroll över en annan person genom att begränsa den personliga handlingsfriheten, döms, om

⁴¹ Ds 2022:18 s. 279 och Brå-rapport 2019:8 s. 128.

⁴² Ds 2022:18 s. 280.

⁴³ Grevio (Baseline) Evaluation Report Sweden p. 80.

gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för psykisk misshandel till fängelse i högst fyra år.⁴⁴

Syftet med den nya bestämmelsen är att på ett bättre sätt skydda den psykiska hälsan och den personliga integriteten, främst i närstående relationer där dessa brott är mest påtagliga men även i andra sammanhang. Kriminaliseringen vill komma åt gärningar som på ett otillbörligt vis påverkar en person att göra vissa livsval som denne egentligen borde få bestämma själv över, samt otillbörlig kontroll av en annan person på ett sätt som begränsar dennes handlingsfrihet och är ägnad att skada personens självkänsla.⁴⁵

Utredarna har valt att utforma bestämmelsen med ett abstrakt faredelikt vilket framgår av konstruktionen ”ägnad att”. En sådan brottskonstruktion innebär att det som ska bedömas är om gärningen typiskt sett kan leda till en viss skada. Denna konstruktion har valts för att delvis avgränsa kriminaliseringen jämfört med omfattningen vid ett rent handlingsbrott. Den har även valts framför ett renodlat effektdelikt, som skulle innebära ett krav på till exempel ett visat medfört lidande eller betydande obehag. Ett sådant delikt ansågs medföra allvarliga bevisvärigheter för åklagaren som skulle resultera i bristande förutsebarhet och ett misslyckande i att i praktiken stärka det straffrättsliga skyddet mot psykisk misshandel. Enligt utredningen kommer ett abstrakt faredelikt i stället att innebära att domstolen ska ta ställning till om gärningarna har sådana egenskaper som typiskt sett leder till att självkänslan skadas allvarligt. Det ska därmed inte vara den utsattas egna upplevelse av gärningarna och hur de har påverkan dennes självkänsla som är avgörande för en fällande dom.⁴⁶

När det gäller brottets andra del, utövandet av otillbörlig kontroll, föreslås ett effektdelikt. En sådan brottstyp skulle innebära ett krav på att det ställs bortom rimligt tvivel att gärningspersonen faktiskt har utövat kontroll över den andre genom att begränsa den personliga handlingsfriheten. Denna

⁴⁴ Ds 2022:18 s. 299.

⁴⁵ Ibid s. 300.

⁴⁶ Ibid s. 302–303.

uppbyggnad anses begränsa straffansvaret något och har valts för att göra detta framför ett överskjutande uppsåtsrekvisit. Ett sådant uppsåtskrav hade lagt fram ett krav på att agerandet sker i syfte att kontrollera den andra personen. Utredarna valde bort denna formulering då en sådan konstruktion ansågs kunna leda till bevis- och tillämpningssvårigheter.⁴⁷

I det föreslagna brottets uppsåtsbedömning krävs att gärningspersonen har begått brotten med åtminstone likgiltighetsuppsåt. Uppsåtet måste täcka att det har varit fråga om upprepade gärningar. Om gärningsmannen är tilltalad för handlingar som anses ha inneburit en otillbörlig kontroll måste även minst en likgiltighet till denna omständighet finnas. Är det dock fråga om ett åtal för nedvärderande, kränkande eller på annat sätt kränkande gärningar blir den tilltalades egen åsikt om gärningarna inte avgörande. Domstolen gör en uppsåtsbedömning utifrån de faktiska omständigheterna. Det krävs inte att gärningspersonen själv har ett motiv bakom handlingarna.⁴⁸

Utredningens utgångspunkt har varit att formulera en föreskrift där rekvisiten ger en allmän formulering för att lyckas fånga in de straffvärda förfarandena. Föreskriften får inte bli för omfattande och oförutsebar, samtidigt som utredningen inte tror att det är möjligt att kriminalisera psykisk misshandel utan tolknings- och gränsdragningsproblem.⁴⁹ En sådan utgångspunkt kan till viss del kritiseras utifrån ett rättssäkerhets- och legalitetsperspektiv. Rättssäkerhet kan sägas innebära en typ av effektiv rättslig kontroll av den repressiva verksamheten. För en effektiv kontroll krävs då tydlighet i brottskatalogen så att det kriminaliserade området träffar de oönskade beteendet men inte andra. Ansvar för denna tydlighet ligger hos lagstiftaren, och inte domstolarna. Samtidigt finns det en nödvändig vaghet i lagtext för att den ska bli just tillämpbar och syftesenligt.⁵⁰ Gränsdragningen mellan denna nödvändiga vaghet i lagtexten och lagtext som i stället delegerar

⁴⁷ Ds 2022:18 s. 303.

⁴⁸ Ibid s. 315–316.

⁴⁹ Ibid s. 304.

⁵⁰ Cavallin s. 257–261.

rättsbildningen till domstolarna och därmed minimerar förutsebarheten har varit central i utredningen.

För att avgränsa kriminaliseringen vill utredarna konstruera brottet så att fokus ligger på en kriminalisering av beteendemönster. Syftet är att kriminalisera ett flertal handlingar som tillsammans uppnår en viss allvarlighetsgrad, men som var för sig inte hade varit straffvärda. Enskilda mer allvarliga handlingar anses redan omfattas av andra föreskrifter som misshandel eller olaga tvång.⁵¹ Mängden handlingar som krävs för straffansvar ska bedömas utifrån gärningarnas karaktär. Vid mindre allvarliga gärningar ska det krävas fler tillfällen och ju allvarligare gärningen är desto färre krävs för ansvar. Exakt hur många gärningar som kan krävas framgår inte av utredningen.⁵²

För att vidare förtydliga kriminaliseringen exemplifierar utredningen vilka typer av beteenden som är tänkta att omfattas av föreskriften. Som nämnt tidigare konstateras det att fall av mindre allvarligt psykiskt våld faller utanför dagens kriminalisering. Beteenden som innebär nedvärderande, manipulerande eller på andra sätt kränkande handlingsmönster ska därför omfattas av den nya föreskriften. Exempel på detta räknas upp i utredningen och kan bestå av att den utsatta inte får gå ut själv eller bestämma över sin klädsel, att den utsatta inte får söka arbete eller tvingas söka lån, eller andra nedvärderande gärningar som verbala kränkningar eller känslomässiga övergrepp.⁵³

Sammanfattningsvis innehåller den föreslagna bestämmelsen ett flertal viktiga avgränsningar. För att öka förutsebarhet och begränsa kriminaliseringens omfattning föreslår utredningen bland annat både ett abstrakt faredelikt där fokus ligger på gärningar som typisk sett skadar självkänslan, vilket ska öka möjligheten för domstolarna att skapa en enhetlig praxis. Utredaren föreslår även ett renodlat effektdelikt där åklagaren måste visa på faktiskt utövande av kontroll. Trots detta medför kriminaliseringen av

⁵¹ Ds 2022:18 s. 304–305.

⁵² Ibid s. 393.

⁵³ Ibid s. 308–309.

ett flertal icke brottsliga beteenden, som tillsammans resulterar i ett relativt allvarligt brott, en mängd rättssäkerhetsfrågor. Frågan är om det är möjligt att göra det tydligt för individen exakt vilka beteenden som kriminaliseras, utan att överföra ansvaret att förtydliga detta till domstolarna. I författningskommentaren skriver utredarna att det ska vara fråga om ”ett agerande som är oacceptabelt utifrån de grundläggande värden som genomsyrar den svenska, den nordiska och den internationella rättskulturen” och ”ett handlande som tydligt strider mot allmänna normer för vad som är anständig behandling av andra”.⁵⁴ Detta kan anses vara starka ord om vilket beteende som omfattas av den föreslagna bestämmelsen, samtidigt som det skrivs i texten att även handlingar som isolerade anses vara harmlösa tillsammans kan bilda ett mönster som uppnår rekvisiten för straffbarhet. En beskrivning som är mer förenlig med syftet av utredningen, att kriminalisera de mindre allvarliga formerna av psykisk misshandel som idag inte omfattas av bland annat de tidigare diskuterade brotten.

Utredaren anser att det kommer att ställas stora krav på utformningen av straffbudet för att garantera att endast sådant som är tillräckligt straffvärt ska omfattas av föreskriftens straffansvar.⁵⁵ Samtidigt framför utredaren att rätten alltid kommer att behöva tolkas, och att målet med en föreskrift är att ange ett huvudfall där rättstillämparen sedan bedömer vilka beteenden som omfattas i varje enskilt fall. Obestämdhet är därför en del av straffrätten. Samtidigt lyfts i utredningen att förståelsen av vad psykiskt våld innebär har förändrats markant. Begreppet används i internationella konventioner, i kommentarerna till barnkonventionen och i Socialstyrelsens handbok om våld. Därmed anser utredaren att psykisk misshandel idag kan kriminaliseras utan att det strider mot legalitetsprincipens krav.⁵⁶

Möjligheten till en kriminalisering av det föreslagna beteenden utan stridighet mot legalitetsprincipen och en bristande förutsebarhet för individen har tidigare diskuterats och problematiserats i relation till fridskränkingsbrotten,

⁵⁴ Ds 2022:18 s. 387.

⁵⁵ Ibid s. 296.

⁵⁶ Ibid s. 265–268.

då regeringen kom fram till en annan slutsats. Denna diskussion kommer att kort redogöras för i nästa kapitel.

4 Legalitetsprincipen och fridskränkningensbrotten

Fridskränkningensbrotten infördes i svensk lag år 1998 efter SOU 1995:60 Kvinnofrid och sedan prop. 1997/98:55. Utredningen angående kvinnofrid genomfördes av kvinnovåldskommissionen för att föreslå åtgärder för att motverka våld mot kvinnor.⁵⁷ Kommissionen ansåg att våld i nära relationer ofta utgör övergrepp i ett led av samma eller olika slags brott. Dessa övergrepp pågår ofta under en lång tid och kan få stora konsekvenser för kvinnans psykiska välbefinnande. Enligt dåvarande lagstiftnings krävdes att den utsatte kunde i detalj och med precisering i tid och rum beskriva de olika övergreppen inom ramen för de enskilda brottsrubriceringarna. Då detta ofta inte var möjligt på grund av den långa processen dessa gärningar ofta är en del av föreslogs ett nytt brott, kvinnofridsbrott.⁵⁸

Förslaget var utformat med ungefär den uppbyggnaden av fridskränkningensbrotten som vi har idag, där en rad brottsliga handlingar, såsom misshandel eller olaga hot, skulle beaktas som ett led i en pågående process. Varje handling behövde därmed inte preciseras i detalj. Utöver detta föreslogs dock även att beteenden som inte är kriminaliserade i sig, men som bidrar till att skapa vad utredningen kallar psykisk terror, skulle ingå i straffbudet. Dessa beteenden liknar de som föreslås att kriminaliseras idag. Till exempel handlingar såsom grovt nedsättande språk, förbud att träffa släkt eller vänner samt andra kontrollerande beteenden, om de var ägnade att skada den utsattes självkänsla. Detta förslag möttes med mycket kritik, och ansågs bland annat inte vara förenligt med legalitetsprincipen.⁵⁹

Efter remissinstansernas kritik valde regeringen att föreslå införandet av fridskränkningensbrottet med en delvis ändrad utformning. Regeringen ansåg att kommissionens förslag att kriminalisera handlingar som har varit ägnade att skada den utsattas självkänsla och har orsakat en psykisk påverkan var allt

⁵⁷ Dir. 1993:88.

⁵⁸ SOU 1995:60 s. 300–305.

⁵⁹ Ibid s. 305–308; prop. 1997/98:55 s. 74.

för långtgående. Klargörande resonemang angående vilka handlingar som skulle ingå i det straffbara området för att det skulle anses tydligt avgränsat saknades även. Regeringen ansåg att legalitetsprincipen talade emot en sådan kriminalisering då den skulle bli för oprecis och omfatta en krets av gärningar som inte var överblickbar.⁶⁰

Sedan fridskränkingsbrotten infördes har de omarbetats och kriminaliseringens omfattnings utökats vid två olika tillfällen. Regeringen har båda gångerna valt att inte utöka brottets omfattning till att inkludera icke-kriminaliserade handlingar utefter kommissionens första förslag.⁶¹

⁶⁰ Prop. 1997/98:55 s. 77–78.

⁶¹ Se prop 2012/13:108 och prop 2020/21:217.

5 Analys

5.1 Lagförslaget och legalitetsprincipen

Kan en kriminalisering som tidigare tydligt har ansetts strida mot legalitetsprincipen uppfylla principens krav idag? Med utgångspunkt i en förutsebarhet som ska rikta sig till den enskilde anser jag att det, trots en annan utgångspunkt tidigare, idag är möjligt för detta lagförslag att uppfylla legalitetsprincipens krav. Det är dock inte självklart.

Det har nu gått över tjugo år sedan Kvinnofridskommissionen la fram sitt förslag till ett kvinnofridsbrott som skulle kriminalisera psykiskt våld. Sedan dess har vi fått en ny förståelse för hur utbrett våldet är och vad det innebär. Vid beaktandet av ett brotts förutsebarhet har samhällets förståelse för brottet stor betydelse. Förutsättningarna för att kriminalisera lindrigare psykiskt våld tror jag därmed är ljusare idag.

Det som framför allt har ändrats är samhällets attityd kring psykiskt våld och offrets ställning i straffrätten. Utredningen medför även en rad exempel på vilka typer av beteenden som ska omfattas av kriminaliseringen, vilket var något som regeringen saknade i den första utredningen kring fridskränkingsbrotten. Med beaktandet av en förändrad samhällsdialog samt tydliga exempel utifrån utredningen kan förmodligen individer ta reda på eller förutse vilka typer av handlingar som skulle kunna omfattas av det nya brottet.

Trots en väl utförd utredning och en ökad kunskap om psykiskt våld i samhället anser jag dock att man inte med säkerhet kan konstatera att det föreslagna brottet uppfyller legalitetsprincipens krav. Nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande handlingar, eller handlingar som innebär en otillbörlig kontroll, kan omfatta en otrolig mängd av mänskliga beteenden. När en upprepning av dessa gärningar går från ett icke önskvärt mänskligt beteende till ett brott beror enligt utredningen på allvarlighetsgraden i själva gärningen. För att en individ ska kunna förutse vilka handlingar som kan omfattas inom föreskriften krävs alltså flera

bedömningar i olika led. Först ska bedömas om själva gärningen anses som just nedvärderande eller kontrollerande mot en annan person. Sedan ska allvarlighetsgraden i just denna kränkning avgöras. Beroende på vad allvarlighetsgraden av just den gärningen är kan det krävas en större eller mindre mängd gärningar för att dessa sedan ska bli brottsliga. För att förstå omfattningen av brottet krävs resonemang i flera led. Med individen i fokus anser jag att man därmed kan ifrågasätta om utformningen av det föreslagna brottet är tillräckligt precist för att inte strida mot legalitetsprincipen och inte överföra en för stor del av avgränsningsarbetet till tillämparen.

När man inte kan säga tydligt att en bestämmelse är för vag och därmed kommer att strida mot legalitetsprincipen trots vissa misstankar måste diskussionen övergå till en avvägning av intressen. Forskningen har visat på att psykiskt våld är ett stort samhällsproblem och att vi inte fullt ut kan hantera detta problem med dagens lagstiftning. Hanteringen av våld i nära relationer och psykiskt våld har diskuterats i många år och försökts tacklas via ett flertal lagförslag.⁶² Intresset för att lösa detta samhällsproblem måste anses vara stort.

En viktig fråga att ställa blir då vilken betydelse legalitetsprincipen ska ges i den svenska rättsstaten. Om man är villig att göra en avvägning mellan principens krav och skyddsintresset i det här fallet kan ett hårdare tag mot ett sådant stort problem som psykiskt våld anses vara värt det. Men att konstatera med full säkerhet att den föreslagna föreskriften kan införas utan att strida mot legalitetsprincipens krav, därav framför allt obestämdhetsförbudet, anser jag inte är möjligt.

Slutsatsen i mitt resonemang blir därmed att brottet psykisk misshandel inte kan införas i dess nuvarande form utan att riskera att det inte uppfyller legalitetsprincipens krav. En intresseavvägning mellan legalitetsprincipens ställning och skyddsintresset i det här fallet får sedan avgöra om det är värt risken.

⁶² Se tidigare diskussion.

5.2 Möjliga tillämpningssvårigheter

En vagt formulerad föreskrift som kan leda till legalitetsproblem resulterar ofta även i tillämpningssvårigheter. Liknande tillämpningssvårigheter som har uppstått kring fridskränkningssbrotten och diskuterats innan riskerar att bli aktuella även här. Enligt ordalydelse och syftet med fridskränkningssbrotten kan även upprepade mindre allvarliga brott uppfylla föreskriftens rekvisit. Trots detta har man sett att de sällan åtalas under fridskränkning i brist på ett mer allvarligt brott. Vid en vagt formulerad föreskrift som omfattar en stor mängd beteenden blir det ofta upp till domstolarna att avgränsa tillämpningsområdet. Om ordalydelsen inte sätter tydliga ramar och avgränsar brottet riskeras det i stället att avgränsas av tillämparen på ett sätt som kanske inte är helt förenligt med syftet av kriminaliseringen.

I detta fall exemplifieras gärningar som bör omfattas av kriminaliseringen väl av utredningen. Det är dock inte klart vilken allvarlighet och vilken mängd gärningar som krävs för att straffansvar ska bli aktuellt. Det finns här en risk för att bestämmelsen kommer att avgränsas av tillämparen på ett sätt som inte var tänkt av lagstiftaren.

Jag avslutar med ett citat från Peter Wahlgren, professor på Stockholms universitet, angående tillämpningssvårigheter. ”Uppenbart är också att ett regelsystem inte kan begära mer än vad som de som berörs av reglerna faktiskt kan åstadkomma.”⁶³ Med lärdomar från de tillämpningssvårigheter som tidigare har diskuterats i relation till fridskränkningssbrotten och dess personupplösning kan man ifrågasätta om våra myndigheter har de resurser som krävs för att klara upp det som ofta kallas det osynliga våldet. Hårdare tag mot psykiskt våld måste tas, det kanske dock inte är självklart att en utökad kriminalisering är rätt ände att börja i.

⁶³ Wahlgren (2008) s. 96.

Källförteckning

Litteratur

Asp, Petter - Jareborg, Nils - Ulväng, Magnus (2013), *Kriminalrättens grunder*. 2 uppl., Iustus Förlag AB.

Cavallin, Samuel (2002), 'Om kriminalisering med hjälp av vaga rekvisit.' *Juridisk tidskrift* s. 251–279.

Frände, Dan (2012), *Allmän straffrätt*. 4 uppl. Juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet.

Frände, Dan (1989), *Den straffrättsliga legalitetsprincipen*. Juridiska föreningen i Finland.

Hjertstedt, Mattias (2019), *Beskrivningar av rättsdogmatisk metod: om innehållet i metodavsnitt vid användning av ett rättsdogmatiskt tillvägagångssätt*, I: Ruth Mannelqvist, Staffan Ingmanson, Carin Ulander-Wänman (ed.), *Festskrift till Örjan Edström* (pp. 165–173) Umeå: Juridiska institutionen, Umeå universitet.

Nääv, Maria – Zamboni, Mauro (red.) (2021), *Juridisk metodlära*. Studentlitteratur AB s. 21–46.

Wahlgren, Peter (2008), *Lagstiftning. Problem, teknik, möjligheter*. Norstedts Juridik AB.

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

Dir. 1993:88 Kommission om våld mot kvinnor

Ds 2022:18 Straffansvar för psykiskt våld

SOU 1953:14 Förslag till brottsbalk

SOU 1995:60 Kvinnofrid

SOU 2011:85 Fridskränkningens brotten och egenmäktighet med barn

Propositioner

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid

Prop. 2012/13:108 Förstärkt straffrättsligt skydd vid grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning

Prop. 2020/21:217 Skärpta straff för våld och andra kränkningar i nära relationer

Rättsfall

NJA 2016 s. 3

NJA 2016 s. 169

NJA 2016 s. 680

NJA 2017 s. 157

Övrigt

Brå-rapport 2019:8. Grov kvinnofridskränkning. Brottets hantering och utveckling i rättskedjan 1998–2017.

Grevio (Baseline) Evaluation Report Sweden. Tillgänglig på <<https://rm.coe.int/grevio-inf-2018-15-eng-final/168091e686>> (besökt 22-12-2022).

NCK-rapport 2014:1. Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa. Tillgänglig på <https://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/418/NCK-rapport_prevalens_Vald_och_halsa_www.pdf> (besökt 22-12-2022).